

Hrvata prama Hrvatskoj, prama hrvatskoj prirodi, prama polju, gori, šumi i zraku, prama našim cvjetićima i našim tihim planetima, što 'kolo vode' kod Preradovića, i zato naš jezik ima sve posebne boje, zvukove, oblike i osobine naše zemlje: buran kao snjenska bura, mekan kao dvojnice, zanijet kao procvjetala grana ružmarina, tužan kao kraška pustolina, veselo kao tambura i dubok kao mrak naših šuma i tragika našeg mora. Samo lijepa naša domovina mogaše stvoriti ljepotu divnog našeg jezika, divotu naših riječi krasnih kao naši otoci, 'lijepi vrti morem plivajući'.

Petar Cvekan

IVAN JELIĆ, Krvavi bošnjački izbori 22. svibnja 1897., Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje i Općinsko poglavarstvo Bošnjaci, Slavonski Brod – Bošnjaci, 1997., 96 str.

Točno prije stotinu godina dogodilo se veliko krvoproliće u Bošnjacima tijekom izbora za Hrvatski sabor. Tadašnji oporbeni političari uspoređivali su taj tragični događaj s pokoljem Armenaca u Maloj Aziji, nastojeći pokazati široj javnosti kako se odnosi mađarska vlast prema Hrvatima. Istodobno, Bošnjaci su postali simbol otvorenog otpora običnih ljudi protiv nepravde i nasilja, koje je uzelo maha tijekom banovanja Khuena Héderváryja.

U uvodnom dijelu autor je opisao prostor Bošnjaka na temelju njegova povijesnog razvoja, gospodarsko-demografskih karakteristika, nacionalne strukture i političko-stranačkih čimbenika. Tomu je pridodao i pregled obilježja vladavine bana Khuena. Posebno poglavlje posvećeno je 1897. godini, godini izbora za Hrvatski sabor. Autor je naznačio koje su stranke sudjelovale na tim izborima, da bi odmah zatim naznačio zbog čega je oporba, to jest koalicija Neodvisne narodne stranke i Stranke prava, ostvarila zapažene rezultate. Prije svega, Jelić misli da su okretanje pozornosti prema selu i agresivnija izborna kampanja doveli do pozitivnih rezultata oporbe. Osim toga, uočava i važnu ulogu svećenstva, koje se otvoreno priklonilo oporbnoj strani. S druge strane, istaknuta je bit khuenovskog sustava koji je karakterizirala pacifikacija Banske Hrvatske. Khuenova politika »biča i zobi« istakla se napose u izbornu vrijeme, kada se silom onemogućavala nezavisna misao.

Vrhunac nasilja i protuzakonja dogodio se u Bošnjacima. Premda je u tom kotaru vladajuća Narodna stranka kontinuirano bila na vlasti duži niz godina, pokazalo se da širi slojevi više ne žele trpjeti postojeći sustav. Tamošnje pučanstvo, uglavnom seljačkog porijekla, odlučilo je prekinuti pasivno državne prema vladavini bana Khuena. U poglavlju »Na dan izbora« autor je dočarao izbornu ozračje. Navođenje izvješća režimskih »Narodnih novina« i oporbno-pravaških listova »Hrvatski Branik« i »Posavska Hrvatska« pokazuje kako su dvije suparničke strane na svoj način popratile krvava zbivanja. Bošnjačani, sve u svemu, nisu slušali naredbe kotarskog upravitelja, želeći na svaki način izraziti svoje političko mišljenje. Osam je osoba palo u sukobu s vojskom, a mnogi muškarci i žene bili su ranjeni. Usljedila je dugotrajna istraga pod nadležnošću Kraljevskog sudbenog stola u Osijeku. Pokušaji oporbe da povedu višestranačku parlamentarnu istragu ostali su besplodni. U središtu optužbe našao se bošnjački kapelan Martin Firinger. Uz njega još je 45 osoba bilo osuđeno na kaznu tamnice.

Jelić smatra da je slučaj Bošnjaka potvrdio protudemokratski i protuhrvatski karakter Khuenove vladavine. Prema njegovu mišljenju, antiteza khuenovštini bilo je pravaštvo, koje je pripremilo široke slojeve na nacionalni otpor i afirmaciju vlastitih državnopravnih vrijednosti.

Knjiga je informativna, posjeduje znanstveni aparat i obilno je popraćena izvornim gradivom. Priložen joj je stenografski zapisnik jedne od saborskih sjednica na kojoj se odvijala rasprava o bošnjačkim događajima. Autor je popratio zapisnik bilješkama kojima je pojasnio određene pojmove i predstavio pojedine narodne zastupnike. Na nekim mjestima Jelić je povukao usporedbe između tadašnjeg stanja i suvremene situacije aludirajući prije svega na borbu Hrvata za nacionalnu slobodu i državnu nezavisnost.

Stjepan Matković

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SKUP »Jugoistočna Europa 1918.–1995.« / »Southeastern Europe 1918–1995« u Zadru 1995., Hrvatska matica iseljenika, Zagreb, 1996., 280 str.

Povijesno-suvremena vizija jugoistočne Europe jedna je od vodećih tema mnogih istraživača kod nas i u inozemstvu. Razvoj naroda, kultura, vjerskih zajednica, državnopravnih tradicija i društvenih struktura svjedoči o međusobnim protkanostima ali i o dubokim sporovima. Raspad višenacionalnih zajednica Habsburške monarhije i Jugoslavije izazvao je neizbježno preispitivanje problema ustrojstva toga prostora. Aktualnost teme ponukala je hrvatske organizatore da prirede skup na kojemu se najviše raspravljalo o pretpostavkama sukoba i njegovim dijagnozama.

Proslov dr. povijesti Dragutina Pavličevića »Jugoistočna Europa i Balkan na granici svjetova« (6.–13.) donosi osnovne naznake o temi međunarodnog skupa koji se održao od 28. do 30. rujna 1995. godine u Zadru. Skup je organizirala *Hrvatska matica iseljenika* i *Hrvatski informativni centar*, a na njemu je sudjelovalo 12 stručnjaka iz Hrvatske i 18 iz inozemstva. Nakon godinu dana izašao je dvojezični zbornik radova s toga skupa. Prijevod na engleski jezik svakako je dobrodošao jer je to često puta jedini način da se inozemna javnost, osim vrlo uskog kruga stručnjaka koji poznaje jezike i običaje svoga istraživačkog prostora, upozna s nekom temom. Budući da je u prošlosti strano čitateljstvo bilo više puta jednostrano obaviješteno iz dobro znanih političkih razloga, izdavanje zbornika na engleskom jeziku spada u jedan od načina razbijanja starih matrica i omogućuje promoviranje vlastitih gledišta popraćenih stavovima eminentnih stručnjaka iz raznih dijelova svijeta. Možda je velik broj sudionika bio preopterećen udjelom velikosrpstva u povijesti jugoistočne Europe, no takvo određenje je lako objašnjivo zbog vremena i prostora u kojemu se skup održavao. Osim toga, razumijevanje jugoistočne Europe doista je ispunjeno tragičnim zbivanjima i međusobnim zbivanjima. Značajan dio nestabilnosti ležao je u povremenoj prevlasti totalitarnih sustava i snažnoj potrebi pojedinih nacionalnih zajednica da nameću svoje interese te zauzimaju tuđe prostore.

Zbornik skupa podjeljen je na tri kronološke cjeline: a) razdoblje do 1941., b) razdoblje od 1941. do 1945., i c) razdoblje od 1945. do 1995. godine. U prvome dijelu autori su obradili niz tema. Ante Beljo, ravnatelj Hrvatskog informativnog centra, bavi